

DSSSB TGT & PGT

Part-B

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

ऋग्वेद (गायत्री मंत्र)

LIVE

28-08-2024 05:00 PM

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

गायत्री मन्त्र

(एक संक्षिप्त परिचय)

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

ऋग्वेद के तीसरे मण्डल के 62 वें सूक्त का दसवाँ मन्त्र 'गायत्री मन्त्र' है।

गायत्री मन्त्र के देवता 'सविता' तथा ऋषि विश्वामित्र हैं।

गायत्री मंत्र (3) (62) (10)
मण्डल मंत्र

'गायत्री' मन्त्र में 'गायत्री' छन्द प्रयुक्त है। 'गायत्री' छन्द में तीन चरण तथा चौबीस वर्ण होते हैं।

वैदिक छंद :
(7)

गायत्री, त्रिष्टुप्, अजुष्टुप्, बृहती, पञ्चमी
त्रिष्टुप्, जागती ५४ (गा३अतृप्रीज)

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

सम्भवतः इसी 'गायत्री' मन्त्र से ही 'गायत्री' छन्द की प्रसिद्धि हो।

'गायत्री' मन्त्र में 'सवितृ' देवता के तेज का ध्यान किया गया है, जो हमारी बुद्धि को धर्मादिविषयों में लगाती है।

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

तत्सवितुर्वरेण्यं ^{तेज} भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

(ऋक्. 3/62/10) तत् सवितुः बुद्धिः जो हमारे

अर्थ- जो सविता देवता हम लोगों की बुद्धि को प्रेरित करता है, सम्पूर्ण श्रुतियों में प्रसिद्ध द्योतमान, जगत्त्रष्टा परमेश्वर के सम्भजनीय परब्रह्मात्मक तेज का हम लोग ध्यान करते हैं।

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

गायत्री मन्त्र का शब्दार्थ

तत् (तस्य)

- उसका

सवितुः

- सविता का (सवितृ-देवता का)

वरेण्यम्

- वरणीय (सम्भजनीय)

भर्गः

- तेज को

देवस्य

- देव का

धीमहि

- ध्यान करें / ध्याएँ करें

धियः

- धर्म तथा कर्म-विषयक बुद्धि को

प्रचोदयात्

- प्रेरित करें (प्रेरित करता है)

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

गायत्रीमन्त्रः कुत्र उपनिबद्धः ? - ऋग्वेदे

गायत्रीमन्त्रे किं छन्दः ? - गायत्री

गायत्रीछन्दसि कति पादानि भवन्ति त्रीणि

गायत्रीमन्त्रः ऋग्वेदे कुत्र उपनिबद्धः ? -

तृतीयमण्डलस्य द्वाषष्टितमे सूक्ते

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

'धियः' इत्यत्र का विभक्तिः किञ्च वचनम् ?

- द्वितीया विभक्तिः, बहुवचनम्

धियो यो नः प्रचोदयात् । इत्यत्र 'यः' कः ? - सवितादेवः

'भर्गः' इति पदस्य कोऽर्थः ? - परब्रह्मात्मकं तेजः

भर्गो देवस्य..... रिक्तस्थानं पूरयत - धीमहि

भर्गो देवस्य धीमहि। इत्यत्र 'धीमहि' पदस्य अर्थः वर्तते - **ध्यायेम**

ऋग्वेदस्य तृतीयमण्डलस्य द्वाषष्टितमसूक्तस्य दशमः मन्त्रः कः? –

गायत्रीमन्त्रः

'भर्गः' इत्यत्र प्रकृति-प्रत्ययौ कौ? **भ्रस्जँ (पाके) + असुन्**

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

संख्या	संस्कृत (पुंल्लिंग, स्त्रीलिंग, नपुंसकलिंग)	हिंदी	अंग्रेजी
1	एकः, एका, एकम् (प्रथमः)	एक (पहला)	One (first)
2	द्वौ, द्वे, द्वे (द्वितीयः)	दो (दूसरा)	Two (second)
3	त्रयः, तिस्रः, त्रीणि (तृतीयः)	तीन (तीसरा)	Three (third)
4	चत्वारः, चतस्रः, चत्वारि (चतुर्थः)	चार (चौथा)	Four (fourth)
5	<u>पञ्च</u> (पंचमः)	पाँच (पाँचवाँ)	Five (fifth)
6	<u>षट्</u> (षष्ठः)	छः (छठा)	Six (sixth)

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

7	सप्त (सप्तमः)	सात (सातवाँ)	Seven (seventh)
8	अष्टौ, अष्ट (अष्टमः)	आठ (आठवाँ)	Eight (eighth)
9	नव (नवमः)	नौ (नौवाँ)	Nine (nineth)
10	दश (दशमः)	दस (दशवाँ)	Ten (tenth)
11	एकादश (एकादशः)	ग्यारह	Eleven
12	द्वादश (द्वादशः)	बारह	Twelve
13	त्रयोदश (त्रयोदशः)	तेरह	Thirteen
14	चतुर्दश (चतुर्दशः)	चौदह	Fourteen

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

15	पञ्चदश (पंचदशः)	पन्द्रह	Fifteen
16	षोडश (षोड़शः)	सोलह	Sixteen
17	सप्तदश (सप्तदशः)	सत्रह	Seventeen
18	अष्टादश (अष्टादशः)	अठारह	Eighteen
19	ऊनविंशतिः, एकोनविंशतिः, नवदश,	उन्नीस	Nineteen
20	विंशतिः	बीस	Twenty
21	एकविंशतिः	इक्कीस	Twenty One
22	द्वाविंशतिः, द्वाविंशः	बाइस	Twenty Two

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

23	त्रयोविंशतिः, त्रयोविंशः	तेइस	Twenty Three
24	चतुर्विंशतिः, चतुर्विंशः	चौबीस	Twenty Four
25	पञ्चविंशतिः, पञ्चविंशः	पच्चीस	Twenty Five
26	षड्विंशतिः, षड्विंशः	छब्बीस	Twenty Six
27	सप्तविंशतिः, सप्तविंशः	सत्ताईस	Twenty Seven
28	अष्टविंशतिः, अष्टाविंशः	अट्ठाईस	Twenty Eight
29	ऊनत्रिंशत्, एकोनत्रिंशत्, नवविंशः, नवविंशतिः	उनतीस	Twenty Nine
30	त्रिंशत्	तीस	Thirty

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

31	एकत्रिंशत्	इक्तीस	Thirty One
32	द्वात्रिंशत्	बत्तीस	Thirty Two
33	त्रयस्त्रिंशत्	तेतीस	Thirty Three
34	चतुत्रिंशत्	चौतीस	Thirty Four
35	पञ्चत्रिंशत्	पैंतीस	Thirty Five
36	षट्त्रिंशत्	छत्तीस	Thirty Six
37	सप्तत्रिंशत्	सैंतीस	Thirty Seven
38	अष्टात्रिंशत्	अड़तीस	Thirty Eight

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

39	ऊनचत्वारिंशत्, एकोनचत्वारिंशत्, नवत्रिंशत्	उनतालीस	Thirty Nine
40	चत्वारिंशत्	चालीस	Forty
41	एकचत्वारिंशत्	इकतालीस	Forty One
42	द्वाचत्वारिंशत्, द्वाचत्वारिंशत्	बियालीस	Forty Two
43	त्रिचत्वारिंशत्, त्रयश्चत्वारिंशत्	तेतालीस	Forty Three
44	चतुश्चत्वारिंशत्	चबालीस	Forty Four
45	पंचचत्वारिंशत्	पैंतालीस	Forty Five
46	षट्चत्वारिंशत्	छियालीस	Forty Six

47	सप्तचत्वारिंशत्	सैंतालीस	Forty Seven
48	अष्टचत्वारिंशत्, अष्टाचत्वारिंशत्	अड़तालीस	Forty Eight
49	ऊनपञ्चाशत्, एकोनपञ्चाशत्, नवचत्वारिंशत्	उडनचास	Forty Nine
50	पञ्चाशत्	पचास	Fifty
51	एकपञ्चाशत्	इकक्यावन	Fifty One
52	द्वापञ्चाशत्, द्वापञ्चाशत्	बाबन	Fifty Two
53	त्रिपञ्चाशत्, त्रयःपञ्चाशत्	तिरेपन	Fifty Three
54	चतुःपञ्चाशत्	चौबन	Fifty Four

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

55	पञ्चपञ्चाशत्	पचपन	Fifty Five
56	षट्पञ्चाशत्	छप्पन	Fifty Six
57	सप्तपञ्चाशत्	सत्तावन	Fifty Seven
58	अष्टपञ्चाशत्, अष्टापञ्चाशत्	अट्ठावन	Fifty Eight
59	ऊनषष्टिः, एकोनषष्टिः, नवपञ्चाशत्	उनसठ	Fifty Nine
60	षष्टिः	साठ	Sixty
61	एकषष्टिः	इकसठ	Sixty One
62	द्विषष्टिः, द्वाषष्टिः	बासठ	Sixty Two

63	त्रिषष्टिः, त्रयःषष्टिः	तिरेसठ	Sixty Three
64	चतुःषष्टिः	चौसठ	Sixty Four
65	पंचषष्टिः	पैसठ	Sixty Five
66	षट्षष्टिः	छियासठ	Sixty Six
67	सप्तषष्टिः	सडसठ	Sixty Seven
68	अष्टषष्टिः, अष्टाषष्टिः	अडसठ	Sixty Eight
69	ऊनसप्ततिः, एकोनसप्ततिः, नवषष्टिः	उनहत्तर	Sixty Nine
70	सप्ततिः	सत्तर	Seventy

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

71	एकसप्ततिः	इकहत्तर	Seventy One
72	द्विसप्ततिः, द्विसंप्ततिः	बहत्तर	Seventy Two
73	त्रिसप्ततिः, त्रयः सप्ततिः	तिहत्तर	Seventy Three
74	चतुःसप्ततिः	चौहत्तर	Seventy Four
75	पंचसप्ततिः	पिचत्तर	Seventy Five
76	षट्सप्ततिः	छियत्तर	Seventy Six
77	सप्तसप्ततिः	सतत्तर	Seventy Seven
78	अष्टसप्ततिः, अष्टासप्ततिः	अठत्तर	Seventy Eight

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

79	नवसप्ततिः, एकोनाशीतिः, ऊनाशीतिः	उनयासी	Seventy Nine
80	अशीतिः	अस्सी	Eighty
81	एकाशीतिः	इक्यासी	Eighty One
82	द्वाशीतिः,	बियासी	Eighty Two
83	त्रयाशीतिः	तिरासी	Eighty Three
84	चतुराशीतिः	चौरासी	Eighty Four
85	पंचाशीतिः	पिच्चासी	Eighty Five
86	षडशीतिः	छियासी	Eighty Six

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

87	सप्ताशीतिः	सत्तासी	Eighty Seven
88	अष्टाशीतिः	अट्ठासी	Eighty Eight
89	नवाशीतिः, एकोननवतिः, ऊननवतिः	नवासी	Eighty Nine
90	नवतिः	नब्बे	Ninety
91	एकनवतिः	इक्यानवे	Ninety One
92	द्वानवतिः, द्वानवतिः	बानवे	Ninety Two
93	त्रिनवतिः	तिरानवे	Ninety Three
94	चतुर्नवतिः	चौरानवे	Ninety Four

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

95	पंचनवतिः	पिचानवे	Ninety Five
96	षण्णवतिः	छियानवे	Ninety Six
97	सप्तनवतिः	सतानवे	Ninety Seven
98	अष्टनवतिः, अष्टानवतिः	अठानवे	Ninety Eight
99	नवनवतिः, एकोनशतम्, ऊनशतम्	निन्यानवे	Ninety Nine
100	शतम्, एकशतम्	सौ, एक सौ	Hundred, One
101	एकाधिक शतम्, एकाधिकशतकम्	एक सौ एक	One hundred one

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

102	द्वयधिक शतम्, द्वयधिकशतकम्	एक सौ दो	One hundred two
103	त्रयधिक शतम् ✓	एक सौ तीन	One hundred three
200	द्विशतम्, द्वे शते, ✓	दो सौ	Two hundred
300	त्रिशतम्, त्रीणि शतानि	तीन सौ	Three hundred one
1000	सहस्रम् ✓	एक हजार	One Thousand
10000	अयुतम् ✓ 10 हजार	दस हजार	Ten Thousand
100000	लक्षम् ✓	एक लाख	One Lakh

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

संस्कृत	संख्या	हिंदी	अंग्रेजी
प्रयुतम्, नियुतम्	10,00,000	दस लाख	6
कोटि: (स्त्रीलिङ्ग)	1,00,00,000	एक करोड़	7
दसकोटि:	10,00,00,000	दस करोड़	8
अर्बुदम्	1,00,00,00,000	एक अरब	9

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

दशार्बुदम्	10,00,00,00,000	दस अरब	10
खर्वम्	1,00,00,00,00,000	एक <u>खरब</u>	11
दशखर्वम्	10,00,00,00,00,000	<u>दस खरब</u>	12
नीलम्	1,00,00,00,00,00,000	एक <u>नील</u>	13
दशनीलम्	10,00,00,00,00,00,000	<u>दस नील</u>	14
पद्मम्	1,00,00,00,00,00,00,000	एक पद्म	15
दशपद्मम्	10,00,00,00,00,00,00,000	दस पद्म	16
शङ्खम्	1,00,00,00,00,00,00,00,000	एक शंख	17

DSSSB TGT & PGT

SCHOLAR BATCH

संस्कृत

दशशङ्खम्	10,00,00,00,00,00,00,00,000	दस शंख	18
महाशङ्खम्	1,00,00,00,00,00,00,00,00,000	महाशंख	19